

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR

VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA

2023

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF
NAMANGAN STATE UNIVERSITY

ISSN:2181-0427

journal.namdu.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat universiteti rektori S.T.Turg'unov

Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor Sh.N.Ataxanov

Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy-tadqiqot va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i O.Imomov

T A H R I R H A Y ' A T I

Fizika-matematika fanlari: akad. S.Zaynobbiddinov, akad. A.A'zamov, f-m.f.d., prof. B.Samatov, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, f-m.f.d., dots. B.Abdulazizov, f-m.f.n., dots. A.Xolboyev.

Kimyo fanlari: akad. A.To'rayev, akad. S.Nigmatov, k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, t.f.d., v.b. prof. G'Doliyev, k.f.n., dots. T.Sattorov, k.f.n., dots. A.Hurmamatov., PhD. D.S.Xolmatov.

Biologiya fanlari: akad. K.Tojibayev, akad. R.Sobirov, b.f.d., prof. A.Batashov, b.f.d., prof. N.Abdurahmonov, b.f.d., dots. F.Kushanov, b.f.d. A.Kuchboyev, b.f.n., dots. D.Dexqonov.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. S.Yunusov.

Qishloq xo'jaligi fanlari: g.f.d., prof. B.Kamalov, q-x.f.n., dots. A.Qazaqov.

Tarix fanlari: akad. A.Asqarov, s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov.

Iqtisodiyot fanlari: i.f.d., prof. N.Maxmudov, i.f.d., prof.O.Odilov.

Falsafa fanlari: f.f.d., prof. M.Ismoilov, f.f.d. dots. Z.Isaqova, f.f.d., G.G'affarova, f.f.n. dots. L.Yuldasheva, f.f.d., dots. T.Ismoilov, PhD. A.Abdullayev.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, PhD. H.Solixo'jayeva, PhD. dots. U.Qo'ziyev, PhD. H. Sarimsoqov, fil.f.d., N.Dosboyeva.

Geografiya fanlari: g.f.d., dots. B.Kamalov, g.f.d., prof. A.Nigmatov, g.f.d., dots. A.Nazarov.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. U.Inoyatov, p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. O'.Asqarova, p.f.n., dots. M.Nishonov, p.f.n., dots. A.Sattarov, p.f.n., dots. M.Asqarova, p.f.n., dots. Sh.Xo'jamberdiyeva, p.f.d., dots. S.Abdullayev, PhD. D.Sarimsakova.

Tibbiyot fanlari: b.f.d. G'.Abdullayev, tib.f.n., dots. S.Boltaboyev.

Psixologiya fanlari: p.f.d., prof. Z.Nishanova, p.f.n., dots. M.Maxsudova.

Texnik muharrir: N.Yusupov.

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Boburshox ko'chasi, 161-uy

Faks: (0369)227-07-61 **e-mail:** info@namdu.uz

Ushbu jurnal 2019 yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosati qarori bilan fizika-matematika, kimyo, biologiya, falsafa, filologiya va pedagogika fanlari bo'yicha Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"NamDU ilmiy axborotnomasi – Научный вестник НамГУ" jurnali O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining 17.05.2016-yildagi 08-0075 raqamli guvohnomasi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) tomonidan 2020-yil 29-avgust kuni 1106-sonli guvohnomaga binoan chop etiladi. "NamDU Ilmiy Axborotnomasi" elektron nashr sifatida xalqaro standart turkum raqami (ISSN-2181-1458)ga ega NamDU Ilmiy-texnikaviy Kengashining 2023-yil 10-iyundagi kengaytirilgan 6-sonli yig'ilishida muhokama qilinib, ilmiy to'plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnoma № 6). Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI 2023

13.00.00

**PEDAGOGIKA FANLARI
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES**

**ELEMENTAR VA UMUMIY FIZIKANI O'QITISHDA YANGI PEDAGOGIK VA AXBOROT
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich

Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich - O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali o'qituvchisi.

E-mail: soyibnazarov115@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada elementar va umumiy fizikani o'qitishda yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha to'liq va batafsil ma'lumot berib o'tilgan. Ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligiga nafaqat o'quvchilarning yo'naltirilganligi va tirishqoqligi bilan, balki ularning izlanuvchan mustaqilligi bilan erishiladi. Buning uchun darsda o'quvchilar o'rganish maqsadida nima qilishlari kerakligini aniq bilishlari lozim. Umumiy fizikani o'qitish uchun ham hozirgi kunda tobora rivojlanib borayotgan axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: elementar, fizika, evristik metod, blok-modul, texnologiya, internet resurs, interfaol, ekologik ta'lim, algoritm.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОВЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ИНФОРМАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЭЛЕМЕНТАРНОЙ И ОБЩЕЙ ФИЗИКЕ**

Аннотация: В данной статье представлена полная и подробная информация об использовании новых педагогических и информационных технологий в обучении элементарной и общей физике. Эффективность образовательного процесса достигается не только целеустремленностью и трудолюбием учащихся, но и их самоотверженной самостоятельностью. Для этого студенты должны точно знать, что им нужно делать, чтобы учиться. Также важно использовать информационные технологии, которые все больше развиваются для обучения общей физике.

Ключевые слова: элементарный, физика, эвристический метод, блок-модуль, технология, интернет-ресурс, интерактив, экологическое образование, алгоритм.

**USE OF NEW PEDAGOGICAL AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING
ELEMENTARY AND GENERAL PHYSICS**

Abstract: This article provides complete and detailed information on the use of new pedagogical and information technologies in teaching elementary and general physics. The effectiveness of the educational process is achieved not only by the orientation and diligence of students, but also by their self-seeking independence. For this, students should know exactly what they need to do in order to learn. It is also important to use information technologies that are developing more and more for teaching general physics.

Key words: elementary, physics, heuristic method, block-module, technology, internet resource, interactive, ecological education, algorithm.

Kirish

Ta'limdagi yangi pedagogik texnologiyalar to'g'risida fikr yuritish uchun jahon ta'lim tizimi taraqqiyotining asosiy (an'analari) yo'nalishlariga e'tibor qaratish lozim.

Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiy etishini ta'minlash avvalo ta'lim tizimiga yuklangan. Boshqacha aytganda, maktab va undan keyingi ta'lim bosqichlari insonni turli - iqtisodiy, madaniy, ma'naviy, siyosiy sohalarida faol xayotga tayyorlaydi. Shuning uchun maktab ta'lim tizimining negizi sifatida katta ahamiyatga ega. Maktabning ko'p yillik ijobiy tajribasini saqlagan holda jamiyatning ayni davrdagi talabiga muvofiq tez moslasha olishi o'ta muximdir. Afsuski, bugungi kunda maktab jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarga, fan-texnika taraqqiyotiga o'z vaqtida moslashib ulgurmay qolyapti. Maktablarda XX asrda qabul qilingan «o'qituvchi-darslik-o'quvchi» paradigmasi hozirgacha saqlanib kelmoqda. Bunday ta'limda o'qitish jarayoniga asosiy e'tibor qaratilgan, bu jarayon markazida o'qituvchi, o'quvchi esa ob'ekt sifatida qaralgan.

Hozirda ko'plab rivojlangan davlatlarda ta'lim tizimi shunday reforma qilindiki, enda o'quvchi yoki talaba ta'lim jarayoning markaziy figurasi bo'lib, ularning o'qish-o'rganish faoliyati o'qituvchi-pedagoglar, dastur tuzuvchilar va ta'lim administratorlari diqqat e'tiborining markazidadir. Shu o'rinda Amerikalik taniqli ishbilarmon Djon Grillos aytganidek, o'quvchilar tomonidan qaysi fan bo'yicha bo'lsa ham o'rganilayotgan bilimning mustahkamligi muxim emas, chunki bu bilimlar ular amalda qo'llagunlarigacha o'zgarib turishi mumkin. Iqtisodiyotga kelayotgan yoshlar axborotlar bilan mustaqil ishlay oladigan, o'z bilimini oshirib boradigan va zarur bo'lsa, yangi bilimlarni yoki kasbni o'zlashtiradigan bo'lishlari juda muximdir.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Umumiy ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish maqsadida ko'plab pedagoglar axborot texnologiyalari vositalarini qo'llay boshladilar. Masalan, o'quvchilarning o'rganish faoliyatini jadallashtirish (L.D.Kolesova), suyuqlik va qattiq jismlarning issiqlikdan kengayishi mavzusini o'rganish (S.V.Eremin), «Temperatura» tushunchasini shakllantirish (O.D.Glebova, N.V.Burlova), nazariy darslar samaradorligini oshirish va o'quvchilar bilan individual ishlash (V.V.Sulima), kvant fizikasini samarali o'qitish maqsadida (A.A.Gabrikov) kompyuterdan foydalanish texnologiyasi hamda fizika darslarida multimedia texnologiyasidan foydalanish (I.V.Kursakov) tajribalari sinab ko'rilgan.

Interfaol o'qitish usullarini fizika darslarida qo'llash (T.N.Troshkina), rivojlanuvchan o'qitish texnologiyasi (N.V.Seina) va mantiqiy modellardan foydalanish (L.G.Zanxoeva-Xungureeva), fizik masalalarini yechishga algoritmik yondashish (E.S.Vanyushkina), o'quv eksperimentini (N.V.Orlova) va dars soatlari kam bo'lgan sinflarda fakultativ kurslarni (N.V.Sazonova) hamda darsdan tashqari boshqa mashg'ulotlarni kengaytirish (V.A.Egorov i dr.) tajribalari yaxshi samara berganligi adabiyotlarda bayon etilgan.

Shuningdek fizikani o'qitish jarayonida ayrim noan'anaviy usullar va maqsadlarni qo'llash, masalan o'quvchilarning ijtimoiy sog'lomligini shakllantirish va saqlash (L.M.Adusheeva), ekologik ta'lim berish (L.E.Baldunnikova), ingliz tilini o'rganish (P.I.Ignatovskiy) kabilar ham uchraydi.

Fizikaning fundamental mavzularini, masalan molekulyar kinetik nazariya asoslarini (T.S.Novosyolova) yangi texnologiyalardan foydalanib yoki «Fazaviy o'tishlar va fazaviy muvozanat» ni (S.E.Pogajev) muammoli xolatlar xosil qilish usuli bilan o'qitish tajribasi pedagoglarda katta qiziqish uyg'otdi.

Natijalar va muhokama

XIX asr oxiri XX asr boshlari sanoat asri bo'ldi, xozirgi vaqt esa axborot texnologiyalar asridir. Bunday davrda jamiyat uchun mustaqil bilim oladigan, faol, xayotga moslasha oladigan fuqarolar shakllanishi lozim.

Shuning uchun axborot jamiyati barcha ta'lim muassasalari oldiga quyidagicha talablarga javob beradigan kadrlar tayyorlash vazifasini qo'yadi:

- o'zgaruvchan xayot sharoitiga moslasha oladigan, mustaqil bilim olib, ularni amalda qo'llay oladigan;
- mustaqil tanqidiy fikrlay oladigan, mavjud muammolarni aniqlab, zamonaviy texnologiyalarni qo'llagan xolda ularni yecha oladigan, olingan bilimlarni qayerda va qanday qilib qo'llash mumkinligini ko'ra oladigan, ijodiy fikrlay oladigan;
- axborotlar bilan samarali ishlay oladigan, ularni jamlash, tahlil qilish, asosli xulosalar olish, yechimga erishish uchun istiqbolli muqobil fikrlay olish, yechim topish va bu yechimlarni boshqa muammolarni yechishga qo'llay bilish;
- muomulali, turli ijtimoiy guruhlarda ishlay olishi, murakkab vaziyatlardan chiqa olishi;
- O'zining ma'naviy-ahloqiy, intellektual va madaniy darajasini mustaqil oshira oladigan.

Bunday vazifani bajarish uchun maktabning kuchi yetmaydi, butun jamiyat bu ishga safarbar qilinishi lozim. Uzluksiz ta'lim tizimiga o'tish davr talabidir. Bunday tizimga O'zbekistonning MDX davlatlari orasida birinchilar qatorida o'tishi kadrlar tayyorlash borasida olib borilayotgan davlat siyosatining istiqbolli ekani haqida guvohlik beradi.

Axborot asrida barcha ta'lim turlari va tizimlari uchun yangi ta'lim paradigmasi «o'quvchi-axborot muxiti-o'qituvchi»ga o'tishga ehtiyoj tug'ildi.

Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarishning ishonchli yo'li bu yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llashdir. Bu ikki texnologiyani bir biridan ajratish mumkin emas. Chunki yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashgina ta'lim paradigmasini o'zgartirishga imkon beradi, yangi axborot texnologiyalari esa ulardagi g'oyalarni eng samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Yangi pedagogik texnologiyalardan pedagogik va psixologik jihatidan gumanistik yondashishga keng imkon beruvchi eng istiqbollilari fikrimizcha quyidagilardir:

- hamkorlikda o'qitish;
- loyihalar usuli;
- o'qitishga individual va differentsirlangan yondashish.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi asosan individual, kichik guruhlar tashkil etish va jamoa shaklida faollik orqali amalga oshiriladi. Bunda o'quvchilar bir-birining xatolarini aytib, ularni bartaraf qilishida o'qituvchiga katta yordam beradi. Bu texnologiyaning g'oyasi birgalikda bajarish emas, balki o'rganishdir.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasida o'quvchilarga individual, guruh yoki jamoaviy shaklda quyidagi mustaqil ishlar turlaridan foydalanish mumkin: 1) Darslik bilan ishlash; 2) Kuzatish; 3) Uyda va darsda tajriba o'tkazish; 4) Chizma yoki modellar yordamida qurilmaning

ishlash printsiplarini o'rganish; 5) Tarqatma material bilan ishlash; 6) Fizik kattaliklar bog'liqligini ifodalovchi formulalar keltirib chiqarish; 7) Formulalarni tahlil qilish orqali unga kiruvchi kattaliklarning bir-biriga bog'liqlik xarakterini ochib berish; 8) Qo'shimcha adabiyotlar va materiallar bilan ishlash va x.k.

O'quvchining yonida tushunmagan narsasini so'rash, navbatdagi masalani birgalikda muhokama qilish mumkin bo'lgan o'rtog'ining yonida bo'lishi butunlay boshqacha o'rganish xolatidir. Undan tashqari sening yutug'ing guruhning yutug'i ekanini bilish o'quvchiga alohida mas'uliyat yuklaydi. O'rganish jarayonida hamma ham qiynaladi, hamma ham adashadi. Ayrimlar materialni o'zlashtirish uchun ko'proq boshqalari ozroq vaqt va mexnat sarflaydi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, birgalikda – hamkorlikda o'rganish nafaqat yengil va qiziqarli, balki samarali hamdir. Bunday jarayonda o'quvchilar samarali akademik bilim olish, intellektual o'sish bilan bir vaqtda ma'naviy yuksalib boradi.

Fan taraqqiyoti bilan izma-iz borish uchun o'qitishning turlarini va shakllarini uzluksiz ravishda o'zgartirib borish, an'anaviy usullardan voz kechib, yangilarini qidirib borish zarur. Lekin bu jarayonda o'ta ehtiyotkor bo'lish talab etiladi.

Sinfidagi barcha o'quvchilarga darsning maqsadi, maqsadga erishish yo'li, o'rganilayotgan mavzu necha soat darsga mo'ljallanganligi va yakuniy natijaga o'qituvchi tomonidan qo'yilgan talablarni aniq bilishlari lozim. Albatta har bir oldingi mavzular keyingi mavzularni o'rganishgna tayanch bo'lmog'i lozim.

Ko'zlangan maqsadga ko'ra o'qituvchi darsda o'zlashtirilishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni tanlab oladi. Mazunni tanlash muxim va murakkab vazifa bo'lib, o'qituvchi uni to'g'ri baxolay olmasa yoki malakasi yetishmasa ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi. Mazmun ilmiy asoslangan va mantiqan ketma-ket ifodalanishi lozim.

Etakchi g'oyani, tushunchani tanlash, ularni tushuntirish yo'lini va bu jarayonda o'qituvchi hamda o'quvchining rolini aniqlash muximdir.

Shunday qilib, o'qituvchi o'quv materialini muximlik darajasi bo'yicha quyidagicha tanlab oladi:

1. Bosh g'oya, kalit so'zlar, asosiy tushunchalar va ularni tushuntirish usuli;
2. Darsning bosh g'oyasini o'zlashtirishga yo'naltirilgan savollar, misollar va topshiriqlar;
3. Qiziqarli ma'lumotlar.

Darsga qiziqishni orttirish uchun quyidagi sharoitlar yaratilishi lozim:

- yangilik elementlarini kiritish va ularni ma'lum ma'lumotlar bilan bog'lash;
- o'quvchilarda paydo bo'lgan qo'zg'alishga tayanish;
- o'rganilayotgan materialni o'quvchilar ko'nikkan amaliy xolatlarga mos ravishda qayta ishlash;
- o'quvchilar mustaqilligi va faolligini tashkil etish;
- dars davomida har qanday yutuqlarni ta'kidlash.

O'qituvchining darsni loyihalashtirishining keyingi bosqichi mavzuga mos ravishda o'qitish metodini tanlashdan iboratdir. Quyidagi keng tarqalgan metodlar klassifikatsiyasidan foydalanish mumkin:

1. Namoyishli tushuntirish metodi;
2. Reproduktiv metod (qayta-qayta o'qish, mashq ishlash va h.k.);
3. Tadqiqot metodi (mustaqil ravishda ijodiy topshiriqni bajarish orqali ma'lum bilimlariga tayangan xolda yangilarini o'rganadi);

4. Evristik metod (O'qituvchi savollari orqali o'quvchilar muammoli topshiriqlarni bajaradilar, masalalarni yechadilar);

Ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligiga nafaqat o'quvchilarning yo'naltirilganligi va tirishqoqligi bilan, balki ularning izlanuvchan mustaqilligi bilan erishiladi. Buning uchun darsda o'quvchilar o'rganish maqsadida nima qilishlari kerakligini aniq bilishlari lozim. O'quvchilar doim nimani o'rganayotgani bilishi va o'rganish usullari va jarayoni haqida aniq tasavvurga ega bo'lishlari lozim. Bu jarayon quyidagilardan iborat: Biz tabiat hodisalarini kuzatayapmiz. Ularni bir-biri va bizda bor bilimlar bilan taqqoslash natijasida muammolar tug'iladi. Ularni yechish uchun har xil farazlar (gipotezalar) shakllantiriladi. Bu farazlarni tajribada sinab ko'riladi. O'rganilgan xodisalardan foydalanish metodlari topiladi. Darsda ilmiy o'rganish jarayonining markazida asoslangan farazni taklif etish yotadi.

Rossiyalik pedagog M.V.Voronova fizika o'qitishda «Blok-modul» yoki «Blok-sinov» tizimiga juda yuqori baxo beradi. Bu metodning mohiyati shundan iboratki, u o'rganilishi lozim bo'lgan materialni butunicha tasavvur qilishga, natijada vaqtni tejash va sinfda guruhlar bilan ishlashga imkon beradi. Bu tizim ikki xil variantda bo'lishi mumkin, birinchisida mavzu mustaqil o'rganiladigan bloklarga bo'linadi, ikkinchisida esa mavzu monolit (blok-mavzu) xolda o'rganiladi.

O'quvchiga hamma narsani o'rgatishning iloji yo'q, lekin unga bilimni mustaqil olishni, kitob bilan ishlashni, olingan bilimni amaliyotda qo'llay olishni o'rgatish mumkin va zarurdir. Buning uchun, birinchidan, darsda o'quvchilarning passiv eshituvchi xolatiga chek qo'yib, ularning mustaqil ishlari xajmini kengaytirishga katta e'tibor qaratilishi lozim. Ikkinchidan, har bir darsdagi mavzular ko'lamini kengaytirish lozim, katta mavzularni bir necha darslarga bo'lib o'rganish samarasizroq ekani tajribadan ko'ringan. Uchinchidan, bilimlarni mustahkamlashga yo'naltirilgan vaqtni ko'paytirish lozim.

Yuqoridagilarga tayangan xolda mavzularni 5-7 soatga mo'ljallangan yirik bloklarga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq deb topilgan. Birinchi darsda blok bilan dastlabki tanishtiruv amalga oshirilsa, keyingi har bir darsda blok-mavzu butun xolda qayta-qayta ko'riladi, lekin darsdan-darsga unga yangicharoq, chuqurroq yondashib boriladi. Natijada, birinchidan – o'quvchi o'rganilayotgan xodisa yoki jarayonni butunicha-to'laroq tasavvur qiladi, ikkinchidan – blokka kiruvchi savol va masalalarni yaxshi tushunadi, uchinchidan – ular orasidagi bog'liqlikni o'rganadi.

Masalan, blok tizimini quyidagi darslar tashkil etadi:

1) Kirish ma'ruzasi; 2) Seminar (miqdori mavzuning murakkabligiga bog'liq); 3) Laboratoriya praktikumi; 4) mashqlar ishlash; 5) Sinov; 6) Qiziqarli ma'lumotlar darsi.

Mashhur pedagog P.Ya.Galperin aytganidek, «Modul tizimida o'qitish o'quvchilarga to'la yo'lni, katta va kichik istiqbollarni ko'rsatishga imkon beradi, an'anaviy usul esa, bu yo'lning faqat kichik bir qismini yoritadi».

Fizikani o'rganishda o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish usullariga pedagoglar L.G.Xungureeva va I.A.Shirokolobova katta e'tibor berganlar.

L.G.Xungureyevaning fikricha fizika darslarining har bir bosqichida o'quvchining o'quv ishini uning shaxsiy xarakteri (tempi) asosida, ya'ni uning kuchi yetadigan darajada tashkil etish lozim va u ijobiy baxo oladigan natijaga erishsin. Buning uchun o'qituvchi dars boshida ijobiy baxolanish uchun o'rganishi lozim bo'lgan bilim va talablar haqida o'quvchilarni tanishtirishi lozim. O'qituvchi dars boshlashidan oldin asosiy maqsadni rejalashtirish bilan bir qatorda

maqsadga erishganligini baxolash uchun qanday mustaqil o'quv topshiriqlari berishini o'ylashi lozim.

Undan tashqari axborot texnologiyalari asrida o'quvchilarning darsdan tashqari mustaqil ishlarini tashkil etish imkoniyatlari kattadir. O'quvchi tomonidan mustaqil ravishda olingan bilim, xususiy shakllantirilgan xulosalari, qo'shimcha adabiyotlar ustida ishlaganligi uning xotirasida uzoq saqlanib qoladi.

«O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda mustaqil ishlarning roli» mavzusida tadqiqot olib borgan I.A.Shirokolobova fizika darslarida qo'llanilayotgan turlicha pedagogik texnologiyalarda mustaqil ishning o'rnini tizimlashtirdi. Faollik va mustaqillikni tarbiyalash o'quvchini tarbiyalashning tashkil etuvchi qismidir. O'quvchi mustaqilligining ikki jihati bor: - mustaqil bilim olish, o'z dunyoqarashini shakllantirish; - o'z bilimlarini amaliyotda qo'llay olish. Mustaqillik chuqur va mustahkam bilim olish, shaxsning faollik va mustaqillik xarakterlarini shakllantirish, aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun kurash vositasidir.

O'rganish jarayonini tashkil etish shakllari darsning maqsadlaridan tarbiyaviy jihatini ta'minlashda alohida o'rin tutadi. Darsning «Individual yondashuv» shaklidan materialni mustaqil o'rganish mumkin bo'lgan xolda foydalaniladi. «O'rganishning frontal shakli» barcha o'quvchilarning bir vaqtda umumiy topshiriqlarni bajarishlarini nazarda tutadi. «Guruhlar orqali o'rganish» shaklida ma'lum bir o'rganiladigan vazifa muayyan gurux oldiga qo'yiladi. «O'rganishning jamoa» shaklida jamoa har bir a'zosi har bir a'zoni o'qitishda ishtirok etadi.

Darsning tarbiyaviy funktsiyasini ta'minlashda o'rganish faoliyatini tashkil etish shakllarining o'rne o'ta muximdir. Darsning tarbiyaviy rolini ta'minlaydigan manba – bu o'quvchining shaxs sifatida o'zini muayyan shaklda namoyon qilish xarakteridir. Jamoada yetakchilik, hamkorlik, ishni tez bajarish musobaqasi, ishning sifati uchun javobgarlik, qiziquvchanlik, mustaqil o'rganish va h.k. lar – bular o'quvchilarning o'rganish jaryonini tashkil etish shakllari tufayli erishiladigan ma'naviy, estetik, umuman ijtimoiy tarbiyaning faqatgina ayrim misollaridir. Bunday tashkiliy shakllardan har qanday turdagi darsda foydalanish mumkin.

Tanqidiy fikrlash texnologiyasini odatda fizika darslarida yangi mavzuni o'rganishda yoki biror muammoni yechishda qo'llaniladi. Bu texnologiya bo'yicha o'qitishning barcha bosqichlarida mustaqil ishni tashkil etish mumkin. 1) Chaqiruv bosqichida o'quvchilar o'z bilimlarini tahlil etadilar, muxokama etish uchun savollar taklif etadilar. 2) Fikrni amalga oshirish bosqichida o'quvchilar o'zlari o'rganadilar, bu vaqtda ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin. 3) Xulosalash bosqichida o'quvchilar o'rganilgan bilimlarni o'zlari umumlashtiradilar, uning o'zi va jamoa uchun foydaliligi haqida fikrga keladi.

Shunday qilib, tanqidiy fikrlash texnologiyasi o'quvchilarning ma'lumotni mantiqiy va ruxiy yondashish orqali tahlil etishga, olingan xulosa yoki bilimni zaruriy muammoni yechish uchun qo'llashga, mustaqil ravishda yangi masalalar qo'yishga va qolaversa, ijodiy va intuitiv fikrlashga o'rgatish imkonini beradi.

Studiya o'qitish texnologiyasi umumlashtiruvchi yoki bilimlarni mustahkamlash darslarida qo'llanilib, uning mohiyati shundan iboratki, masalan, dars-o'yin davomida biror fizik hodisa sud qilinadi. Asosiy tashkiliy tizim studiya bo'lib, u bilimga asoslangan ko'nikmalarni xosil qilishga mo'ljallangan. Bunda o'quvchi tomonidan mustaqil tanlangan turli topshiriqlar va ishlar orqali xodisaning mohiyati ochiladi, tushuntiriladi.

«Ustaxona» texnologiyasida masalan tokning kuchlanish yoki qarshilikka bog'liqligini, elastiklikning prujinani cho'zilishiga bog'liqligini topishni o'quvchi mustaqil bajarishi mumkin. Bu texnologiya yordamida ijodiy va ruxiy ko'tarinkilik, o'qituvchi va o'quvchi hamkorligi muxiti yaratiladi.

«Debat» texnologiyasi ham umumlashtiruvchi darslarda qo'llaniladi. Guruh ikkiga bo'linib oldindan biror mavzuda birinchi guruh vakili fikrlarini bayon qiladi, ikkinchi guruh bu fikrga qarshi chiqadi. Ikkala guruhning asoslangan e'tirozlari yoki tasdiqlari yordamida bilimlar mustaxkamlanishi bilan o'quvchilarning o'z pozitsiyalarini ximoya qilish ko'nikmalarini xosil qilishga erishiladi.

Shunday qilib ta'kidlash mumkinki, ko'plab pedagogik texnologiyalarning asosiy tashkil etuvchisi – bu o'quvchilarning mustaqil ishlaridir. O'quvchilarning mustaqil ishlarini rivojlantirishga bag'ishlangan kontseptsiyalar turli davrlarning mashxur pedagoglari K.D.Ushinskiy, N.G.Cherno'shevskiy, D.I.Pisarev kabilarning asarlarida bayon qilingan. Bu masala bugun ham dolzarbdir, chunki o'quvchilarda mustaqil bilim olish qobiliyatining shakllanishi nafaqat maktabda, balki maktabdan keyingi ta'limda va kelgusi mexnat faoliyati davri uchun ham muximdir.

XXII asr axborot texnologiyalar asridir. Mutaxassislarning taxminicha 2030 yilga borib Internetdan foydalanuvchilar soni 4 milliarddan oshadi, 60 % atrofida oilalar shaxsiy kompyuterlarga ega bo'ladilar. Ekspertlarning guvohlik berishicha, yaqin kelajakda ta'limga sarflanadigan vaqtning 60 %i masofaviy ta'limga, 40 %i an'anaviy ta'limga va 50 %i mustaqil ta'limga to'g'ri keladi. Bunday xolatda o'qituvchilar nima qilishi kerak, axir o'quvchilar Internet resurslaridan foydalanish borasida juda ildamlab ketmoqdalar. Maktab ta'lim tizimini masofaviy ta'lim tomonga yo'naltirish lozim. Masofaviy ta'lim deganda telekommunikatsiya vositalari orqali fazoda va vaqtda uzoqlashgan o'quvchilarga o'quv jarayonini tashkil etish tushuniladi. Pedagog I.V.Pahenko ta'kidlaganidek masofaviy ta'limning quyidagi turlari mavjud:

- a. Maktab-Internet. Bunda maktab ta'lim serveri bo'lib, unda o'qituvchi va o'quvchilarining o'quv materiallari va boshqa manbalar manzillari beriladi.
- b. Maktab-Internet-Maktab. Odatdagidek o'qish jarayonini to'ldiradi, samarasini oshiradi. Bir necha maktab o'qituvchilari va o'quvchilarini qamrab oladi.
- c. O'quvchi-Internet-O'qituvchi. Odatdagi o'qish jarayonining qisman o'rnini bosadi. O'quvchi odatdagidek o'qish bilan bir vaqtda masofadagi o'qituvchi bilan ishlaydi.
- d. O'quvchi-Internet. O'quvchi bir vaqtda bir necha odatdagidek yoki masofaviy ta'lim jarayonida ishtirok etadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, so'ngi yillarda turg'un pedagogik an'analar paydo bo'ldi, ular ta'limning individuallashtirilishiga, xususan kasbga yo'naltirilgan va individual dasturlardan foydalanish, evristik ta'limni rivojlantirish, internet texnologiyalari va axborot telekommunikatsiya tizimlaridan foydalanishga asoslangan. Bunday an'analar o'z navbatida pedagogika va ta'lim amaliyotiga yangi tushunchalar, printsiplar, shakllar va o'qitish metodlarini olib kirishiga sabab bo'lishmoqda. Masalan, «Individual ta'lim traektoriyasi» ta'lim mazmuni va o'qitish metodlarini qayta ko'rish lozimligini taqozo etadi.

Masofaviy ta'lim an'anaviy pedagogika, didaktika va metodikani o'rgangan o'qituvchilar uchun so'ngi yillarda o'qitish nazariyasi va metokasida paydo bo'lgan o'zgarishlar sari yetaklovchi

vositadir. Bunday o'zgarishlarning maqsadi ta'limda intellektual yondashuv, o'quvchilarda mavjud potentsialni ro'yobga chiqarish va ularda ijobiy xayotiy faoliyat uchun zaruriy ko'nikmalarni

Adabiyotlar ro'yxati

1. Гальперин П.Я. Психология как объективная наука: Избр. психол. тр. /Под ред.А.И. Подольского. - М., Воронеж: МОДЭК, 1998. - 480 с
2. Камышникова И.А. Использование современных информационных технологий в процессе обучения студентов вуза // Инновации в системе педагогического образования: Материалы Всероссийской научной конференции «Организационно-управленческие инновации в системе педагогического образования». – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2006. – С. 328.
3. Скибицкий Э.Г. Компьютеризированные курсы в педагогическом процессе образовательных учреждений: Монография. – Новосибирск: ИПСО РАО, 2003. – 90 с.
4. Шамова Т.И., Давыденко Т.М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с.

TO'Y MAROSIMLARI FOLKLORI MATNLARI INGLIZCHA TARJIMALARINI QIYOSIY O'RGANISHDA MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARNING NAMOYON BO'LISHI

BuxDU 3-bosqich doktoranti

Namozova Kamola Bobir qizi

***Annotasiya:** Ushbu maqolada o'zbyek to'y marosimlarining folklori inglizcha tarjimalarini qiyosiy o'rganishda milliy-madaniy xususiyatlarning namoyon bo'lishi masalalari tahlil etilgan. Xorijiy folklorshunos tarjimashunos olimlarning tadqiqotlari asosida o'ziga xos qiyosiy tahlillar amalga oshirilgan.*

***Kalit so'zlar:** sociolinguistik, kommunikativ, pragmatik, lingvomadaniy, tarjimashunoslik, folklor, madaniy mulqot, nikoh to'y, urf-odat marosim.*

THE MANIFESTATION OF NATIONAL-CULTURAL CHARACTERISTICS IN THE COMPARATIVE STUDY OF ENGLISH TRANSLATIONS OF TEXTS OF FOLKLORE OF WEDDING CEREMONIES

***Abstract:** this article analyzes the issues of the manifestation of national-cultural characteristics in the comparative study of English translations of the folklore of Uzbek wedding ceremonies. On the basis of the research of foreign folklorist translators, specific comparative analysis has been carried out.*

***Keywords:** sociolinguistic, communicative, pragmatic, linguistic, historical, folklore, cultural communication, marriage wedding, ritual ceremony.*

ПРОЯВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРИ СРАВНИТЕЛЬНОМ ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКИХ ПЕРЕВОДОВ ФОЛЬКЛОРНЫХ ТЕКСТОВ СВАДЕБНЫХ ОБРЯДОВ

***Резюме:** в данной статье анализируются вопросы проявления национально-культурных особенностей при сравнительном изучении английских переводов фольклора узбекских свадебных*

23	Terminologiyada omonimiya hodisasi tahlili Xudoyberdiyeva G.A.....	339
24	Ingliz va o'zbek tillarida zoonim komponentli maqollarning konseptlarda ifodalanishi Uralova O.P.....	343
25	Qadimgi turkiy asarlarni hozirgi zamon tillariga tarjima qilishning ayrim nazariy masalalari Sadiqov Z.Y.....	347
26	Frazeologik birliklarni tarjima qilish usullari (ispan va rus tili materiallari asosida) Jalilova S.M.....	352
27	Судебная лингвистика: цели и задачи Камалходжаева С.С.....	356
28	Лингвистика как прикладная наука и направления прикладной лингвистики Мусаева Е.К., Тулкинов Э.....	360
29	Obraz yaratishda xarakter tasvirining o'rni Akramov Sh.X.....	364
30	Формирование структурно-тематических групп графического романа как жанра в современной русской прозе Ротанов А.Н.....	369
31	The role of english in the economic sphere Hamrayeva Sh.Sh.....	373
32	"Gulshanul -Asror" qo'lyozma nusxalarining qiyosiy tadqiqi Jo'raev J.A.....	377

13.00.00

PEDAGOGIKA FANLARI
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

1	Elementar va umumiy fizikani o'qitishda yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish Soyibnazarov A., Soyibnazarov A.I.....	383
2	'To'y marosimlari folklori matnlari inglizcha tarjimalarini qiyosiy o'rganishda milliy-madaniy xususiyatlarning namoyon bo'lishi Namozova K.B.....	390
3	Zamonaviy ta'lim texnologiyalariga ilmiy yondashuvlarning pedagogik asoslari Maxmudova M.S.....	396
4	Проблемы эффективного использования возобновляемых источников энергии в экотуризме Камолов Б.Х.....	400
5	Особенности развития навыков общения в начальных классах школ с многонациональным составом в аспекте формирования универсальных учебных действий Улхужаев Н.З.....	404